

Úloha pápeža

Hlava Katolíckej cirkvi je vierou definovaná ako „náместník Ježiša Krista“. Považuje sa teda za človeka, ktorý na zemi reprezentuje Božieho Syna, teda „zastupuje“ druhú osobu Trojjediného Boha. To o sebe tvrdí každý pápež, v to veria katolíci. Dodnes však prijatie dôsledkov primátu vzbudzuje ťažkosti a zmätok medzi inými kresťanskými vyznaniami, prípadne medzi neveriacimi, niekedy dokonca aj vnútri katolicizmu.

Primát chcený Kristom

Okrem úzkeho okruhu dvanástich apoštolov nachádzame v Novom zákone ešte užší okruh troch apoštolov – Petra a Zebedejových synov, Jána a Jakuba. Medzi nimi zaujíma zvláštne miesto Peter – je zároveň ich hovorcom. Výlučne na neho sa obracia Pán Ježiš stále častejšie. Napríklad, keď mu hovorí: „Ty si Peter a na tejto skale postavím svoju Cirkev a pekelné brány ju nepremôžu“ (Mt 16, 18).

Petrovo zvláštne postavenie nevyvolávalo v počiatkoch Cirkvi žiadne pochyby. Katolícka cirkev si bola vždy istá, že Peter je hlavou kolégia apoštolov, a tým aj kolégia biskupov. Nikto nespochybňoval jeho primát. Až neskôr vyslovilo niekoľko ľudí názor, že zvláštna úloha, ktorú Kristus určil Petrovi, je dočasná a nepatrí k podstatným prvkom Cirkvi, ktoré Kristus zamýšľal. V prvotnom kresťanstve to tak nebolo.

V cirkevných dejinách existuje mnoho príkladov toho, že sa „nepetrovsky“ orientované cirkvi stále štiepia. Z tohto faktu je zrejmé, ako im chýba Peter. Práve on je garantom jednoty, a nie tým, kto bráni jej uskutočneniu.

To, že Kristus výslovne zveril svätému Petrovi a jeho nástupcom túto zvláštnu charizmu, aby viedli Cirkev, je otázkou viery, ktorá je aj historicky podložená. Jozef Ratzinger ešte ako kardinál zdôrazňoval: „Nový zákon vo svojej celistvosti dokazuje presvedčivým spôsobom Petrov primát. Videli sme, že predpokladom ustanovenia cirkevnej tradície bolo pokračovanie Petrovej autority v Ríme. Rímsky primát nie je výmyslom pápežov, ale esenciálnym prvkom jednoty Cirkvi, ktorý pochádza od samého Krista, a ktorý sa verne rozvinul v rodiacej sa Cirkvi“.

Kristus si bol vedomý, že tento primát zveruje krehkým ľuďom. Ratzinger napísal: „Aj keď udelenie takejto plnej autority ľuďom dokázala v priebehu histórie spustiť vždy znovu strach zo svojoľnej ľudskej moci – a nie bez dôvodu –, napriek tomu nielen novozákonný prísľub, ale aj samotná história ukazujú opak: neúmernosť ľudí pre takú úlohu je tak ostrá, tak evidentná, že práve preto, že človeku bola zverená úloha skaly, je jasné, že to nie sú títo ľudia, čo podopierajú Cirkev, ale podopiera ju iba On, a to skôr napriek ľuďom ako prostredníctvom nich“. Tento posledný postreh je veľmi dôležitý. Kongregácia pre náuku viery pripomína: „V histórii pápežstva nechýbali ľudské omyly a ani ťažké nedostatky. Samotný Peter, v skutočnosti, vedel, že je hriešnik (porov. Lk 5, 8). Peter, slabý človek, bol zvolený za *skalu* práve preto, aby bolo zjavné, že víťazstvo je iba Kristovo, a nie výsledkom ľudských síl. Pán chce niesť vlastný poklad naprieč dejinami v hlinených nádobách (porov. 2 Kor 4, 7). Tak sa ľudská krehkosť stala znakom pravdivosti Božích prísľúbení“.

Neomylnosť pápeža

Petrov primát je spojený s jeho neomylnosťou. V katolíckej koncepcii Cirkvi ostal Učiteľský úrad vždy priamo spojený s úlohou pápeža, s jeho neomylnosťou.

Jedna z najčastejších námietok voči pápežovi, zo strany pravoslávnych a iných kresťanských cirkví, je práve otázka jeho neomylnosti. Kardinál Tomáš Špidlík vyrozprával

svoju skúsenosť: „Bol som osobným priateľom jedného slávneho rumunského pravoslávneho teológa, profesora Staniloae. Raz, keď som bol uňho na večeri, sedel za stolom s nami tiež jeden pravoslávny mních, ktorý sa trochu divil nášmu priateľstvu a nakoniec sa otvorene spýtal: «Aký je vlastne rozdiel medzi pravoslávnyimi a katolíckimi?» Nechcelo sa nám príliš diskutovať, a tak Staniloae povedal jednu vetu: «My nemôžeme prijať pápežskú neomylnosť.» Vtedy som aj ja pripojil svoje: «Ja som tiež neomylný!» Tento môj výrok pochopiteľne diskusiu neuzavrel, ale naopak rozvíril. «Hovoríme vážne, nežartujme!» prehlásil Staniloae. «Ale ja nežartujem,» odpovedal som. «Keď počas svätej omše hovorím: ‚Toto je moje telo a toto je moja krv‘ alebo keď vo sviatosti zmierenia poviem: ‚A ja ťa rozhrášujem‘, sú moje slová, rovnako ako slová každého iného kňaza, neomylné.» Staniloae sa zarazil: «To je neomylnosť Cirkvi?» A ja som len dodal: «To je to, čo chceme vyjadriť tým, keď hovoríme o pápežskej neomylnosti, keď sa pápež vyjadruje v mene celej Cirkvi.» Následne potom profesor priznal, že pokiaľ sa o tejto téme rokuje, malo by sa vychádzať práve z tohto základu.

Ďalšiu námietku voči neomylnosti je možné zhrnúť nasledovane: Pápež nemôže byť neomylnjší ako Sväté písmo. Ak sa nemôže myliť, pokiaľ ide o duchovný zmysel Písma, čo samo o sebe predpokladá čisté srdce a lásku, tak potom k tomu, aby bol pápež neomylný, je najskôr nutné, aby bol bez hriechu. Takého pápeža však nenájde. Odpoveď na túto námietku nie je ťažká. Tieto dôvody sú platné iba v prípade, ak hovorí pápež sám za seba, teda ako súkromná osoba. Ak však hovorí v mene celej Cirkvi (*ex cathedra*), nie je možné pochybovať o tom, že v Cirkvi je prítomná láska a že v nej pôsobí Duch Svätý. Tieto dve skutočnosti sú podmienkami pre neomylnosť“.

Podľa klasickej definície „v otázkach viery a morálky je jediným oprávneným subjektom učiť veriacich so záväznou autoritou najvyšší veľkňaz a kolégium biskupov v spoločenstve s ním“. Garancia neomylnosti spočíva „na jednej strane v jeho zasadení v Tradícii a v bratskom spoločenstve a na druhej strane v dôvere v pôsobenie Ducha Svätého, ktorý riadi Cirkev“. V skutočnosti, ak by chýbala viera v neustále pôsobenie Ducha Svätého – čiže Boha – v pôsobení Cirkvi, vtedy sa stráca samotná viera v Božie ustanovenie Cirkvi.

Pápežova moc a jej rozsah

Najčastejšie ale proti rímskemu primátu nekatolíci namietajú toto: Uznávame, že pápež je právoplatným rímskym biskupom, ktorý sedí na Petrovom stolci, a ako taký si zaslúži čestný primát. Mal by sa však vzdať nároku na to, aby mu náležala právomoc nad všetkými biskupmi sveta, pretože medzi nimi existuje rovnosť. Prvenstvo právomoci nepochádza od apoštolov, ale je výsledkom neskoršieho dejinného vývoja, a teda nepatrí k článkom viery. Musíme uznať, že táto námietka obsahuje závažný rozdiel v náuke, zvlášť od okamihu, keď primát pápeža bol v katolíckej Cirkvi vyhlásený za dogmu. Vladimír Sergejevič Solovjov (1853 – 1900), ruský mysliteľ a filozof, dopovedá na námietku, že ide o dejinný vývoj takto: My všetci, ako katolíci, tak pravoslávni, však veríme, že dejiny Cirkvi, jej živá tradícia je v rukách Božích a je plodom Ducha Svätého.

Pápež má skutočne autoritu nielen doktrínálnu, ale aj disciplinárnu. Má za úlohu nielen učiť pravú vieru, ale aj viesť a spravovať kresťanský ľud. Pre poriadok a jednotu Cirkvi je podstatné, aby mala túto centrálnu moc, aby sa nestalo, že sa začne rozmnožovať neporiadok a zmätok na poli doktrínálnom alebo disciplinárnom. Ak by sa úloha pápeža obmedzila iba na doktrínálne pole alebo dokonca len na *neomylné* vyhlásenia, ostala by okyptená vo svojej podstate, pretože rovnako podstatná pre život Cirkvi je aj jeho *disciplinárna* autorita, čiže jeho úloha udržať poriadok. Práve preto treba pápeža poslúchať aj vtedy, keď to, čo predpíše, nie je samo osebe neomylné. V skutočnosti rešpektovanie tejto *authority* „nemôže nikdy nikde naprosto chýbať, pretože tvorí jeden zo základných predpokladov spoločného života. Ako by

to bolo, ak by sa v nejakom štáte dohodli, že uznajú ako záväznú normu pre všetkých iba to, čo budú považovať za neomylné spravodlivé riešenie problému? A ak by sa to isté vyžadovalo v ekonomickej sfére, v škole alebo v rodine? Kríza v spoločnosti závisí aj od faktu, že podobné tendencie existujú. Ich spoločným menovateľom je nepochopenie demokracie, ktorú niektorí chápu ako neustále spochybňovanie všetkého zo strany všetkých. Aby štáty mohli existovať a aby ich bolo možné stabilne spravovať, je to možné iba vďaka tomu, že existuje záväzný celý rad noriem a zákonov (aj keď je ich možné revidovať), ktoré vyhlásila legitímna autorita“.

Podľa Kódexu kánonického práva pápež, „na základe svojej úlohy, má v Cirkvi najvyššiu, plnú, bezprostrednú a univerzálnu riadnu moc, ktorú môže vždy slobodne vykonávať“ (kán. 331). Znamená to, že vlastní jurisdikciu nad celou Cirkvou i nad jej jednotlivými veriacimi i pastiermi. „Z Kristovej vôle všetkých v Cirkvi – biskupov i ostatných veriacich – zaväzuje poslušnosť voči Petrovmu nástupcovi“ a to nielen z teologického dôvodu, ale aj zo spomenutého praktického. Ale ako stanoviť, dokiaľ až siaha disciplinárna autorita pápeža? Ide tu ešte aj dnes o zvlášť delikátnu otázku, predovšetkým vo vzťahu k iným kresťanským konfesiám. Tradičné kresťanské učenie je, že rímsky biskup má z Kristovej vôle *plenitudo potestatis* (plnú moc). Kongregácia pre náuku viery vo svojom dokumente píše: „Väčší alebo menší rozsah konkrétnych právomocí závisí v každej historickej dobe od *nevyhnutných potrieb Cirkvi*. Duch Svätý pomáha Cirkvi poznať tieto *nevyhnutné požiadavky* a rímsky biskup, počúvajúc hlas Ducha Svätého v cirkvách, hľadá odpoveď a ponúka ju vtedy a tak, ako to cíti za primerané. Z toho vyplýva, že väčší či menší rozsah moci pápeža na každom poli je možné zväziť od prípadu k prípadu, podľa konkrétnych historických a cirkevných podmienok – a teda nepodlieha dopredu určeným pravidlám alebo limitom“.

Sluha sluhov Božích

Táto plnosť disciplinárnej moci, ktorá je chápaná ako služba jednote a potrebnému poriadku v Cirkvi, však neznamená, že pápežstvo je možné chápať ako funkciu moci. Kardinál Ratzinger rád používal ako príklad „mozaiku v Bazilike svätého Pavla za hradbami s grandióznou postavou Panthokrata, pred ktorého nohami je v prostrácii pápež Honórius III., maličká a takmer bezvýznamná postava v porovnaní s veľkou postavou Krista [...]. Primát vo svojej hlbokaj podstate nie je vykonávaním moci, ale je «nesením bremena iných», je zodpovednosťou lásky“.

Inde sa kardinál Ratzinger vyjadril ešte jasnejšie: „Pápež nie je najvyšší pán – od čias Gregora Veľkého prijal titul «sluha sluhov Božích» –, ale má byť, rád to hovorím, garantom poslušnosti, pripodobnenia sa Cirkvi Božej vôle, vylúčiac každú svojvôľu zo svojej strany. Pápež nemôže povedať: «Cirkev to som ja», alebo: «Tradícia to som ja», ale naopak, má presné záväzky, stelesňuje povinnosť Cirkvi pripodobniť sa Božiemu slovu“. Tieto slová vynikajúco vyjadrujú to, čo je podľa stálej kresťanskej Tradície pravá podstata pápežstva. Poslušnosť bola a je vždy čnosťou, a vždy prinášala požehnanie pre celú Cirkev.

Pápež, garant tradície

Zatiaľ čo na disciplinárnej úrovni môže pápež v istom zmysle konať s väčšou slobodou, na úrovni odovzdávania kresťanskej viery a morálky je viazaný vernosťou *depozitu viery*. Preto „primát sa odlišuje vo svojej podstate a vo svojom vykonávaní od vládnych úradov pôsobiach v ľudskej spoločnosti. Nie je to koordinačný alebo sprostredkujúci úrad, ani sa nedá redukovať na *čestný primát*, ani sa nedá chápať ako druh politickej monarchie. Rímsky pontifex je – ako všetci veriaci – podriadený Božiemu slovu, katolíckej viere [...]. On nerozhoduje podľa vlastnej svojvôle, ale ponúka svoj hlas Pánovej vôle, ktorý hovorí človeku

v Písme, ktoré je žité a interpretované Tradíciou“. Je evidentné, že úloha pápeža v tom, čo sa týka definície katolíckej viery, je v istom zmysle skromnejšie, ako si dnes mnohí myslia. Nezriedka si totiž ľudia myslia, že pápež je ten, ktorý rozhoduje, či nejaké konanie je alebo nie je morálne, a že má autoritu dovoliť alebo zakázať katolíkom isté konanie alebo náuku. On túto moc nemá. Čo je zhodné s katolíckou vierou a čo s ňou zhodné nie je, netreba hľadať iba v pápežských prejavoch, ale predovšetkým v spoľahlivých prameňoch Tradície a Magistéria, počnúc od Biblie a cirkevných otcov. Pápežove slová majú za úlohu iba odovzdať a zdôrazniť Tradíciu, správne ju vysvetliť, interpretovať, a nakoniec poukázať na jej konkrétnu aplikáciu v dnešnej dobe.

Koncept neomylnosti

Dnes je rozšírený omyl, že katolík má považovať za záväznú iba tú náuku, ktorá bola výslovne a slávnostne vyhlásená pápežom, a dokonca iba jeho definície *ex cathedra*, ktoré jediné by sa mali považovať ako pravé a neomylné. V skutočnosti, kardinál Ratzinger to často opakoval, „neomylné“ učenie je všetko to, čo bolo odovzdané Tradíciou. Súčasťou *depozitu viery (pokladu viery)* je všetko to, čo Cirkev vždy a jednomyselne učila a praktizovala. Napríklad, v oblasti liturgie je málo slávnostných a „neomylných“ pápežských definícií. V skutočnosti, pri slávení svätej omše iba „konsekračná formula“ je nevyhnutne potrebná a nemenná. A tak „sa pre mnohých celá liturgia stala ihriskom pre vlastnú „tvorivosť“, kde je možné sa správať podľa vlastnej chuti, za podmienky, že sa zachová konsekračná formula“. Toto uvažovanie, vysvetľuje Ratzinger, „je dôsledkom typicky západnej patologickej evolúcie, ktorá by bola úplne nemysliteľná vo Východnej cirkvi“.

V skutočnosti aj to, čo nie je striktné a neomylné definované pápežským dokumentom, môže byť napriek tomu integrálnou súčasťou Tradície, ktorá je žijúcou entitou, a nie právnickou kazuistikou. Živý celok náuky viery nie je možné redukovať „na skelet «neomylného» učenia“, treba skôr vidieť to, čo je viere „vlastné a podstatné v jej životodarnom utváraní [...]. Tak v náuke ako aj v liturgii sa stráca to «špecifické», keď si niekto myslí, že musí «vydestilovať» právnické minimum – a všetko ostatné je potom ponechané na individuálne chůtky. Aj tu sa musíme znovu naučiť vidieť celok, nielen západnú myšlienkovú ohradu, a musíme sa snažiť pochopiť znova pôvodné vízie, ktoré sú vďaka Tradícii široko zachované na Východe“.

Dnes je tendencia, kvôli pocitu čo najväčšej nezávislosti od Magistéria Cirkvi, považovať za zaväzujúce v katolíckej viere iba to, čo je oficiálne prezentované ako definícia *ex cathedra*, čo je zo svojej podstaty neomylné, znehodnocujú a minimalizujú tak všetko ostatné (ide však o veľkú časť *depozitu* tradície), považujú to za nezáväzné, a teda v podstate irelevantné, nakoľko to nebolo vyhlásené za neomylné učenie viery alebo mravov. Ale „ak by pápež mal definovať *ex cathedra* všetku náuku ohľadom viery a mravov, ktorá bola neustále predkladaná živou tradíciou Cirkvi a riadnym univerzálnym Magistériom, implicitne by to viedlo k znehodnoteniu Magistéria a neomylnosť by bola rezervovaná výlučne na definície *ex cathedra* alebo na učenie nejakého koncilu“.

Prípada Hansa Künga

Na univerzite v Tübingene, v čase, keď tam učil profesor Jozef Ratzinger, bola raz diskusia medzi rôznymi profesormi o pápežskom primáte. Aula bola preplnená. Hans Küng tam povedal, že autentický typ pápeža bol ten, ktorý reprezentoval Ján XXIII., pretože jeho primát mal pastoračný charakter, a nie jurisdikčný. Ratzinger sa nevyjadril, a študenti teda začali skandovať jeho meno: „Rat-zin-ger! Rat-zin-ger!“ Chceli vedieť, čo si o tom myslí. Odpovedal pokojne, že obraz pápeža, ktorý vykreslil Küng, treba poopraviť, pretože treba pamätať na všetky aspekty pápežskej služby. V opačnom prípade, ak by sa zdôrazňoval len

pastoračný aspekt, hrozilo by riziko, že sa vytvorí nie obraz pastiera univerzálnej Cirkvi, ale univerzálneho burattina, ktorým budeme môcť manévrovať podľa vlastnej chuti.

Hans Küng sa nakoniec dostal do sporu s Magistériom Cirkvi. Prvýkrát bol výslovne napomenutý Posvätným oficiom pre knihu *Die Kirche (Cirkev)*, ktorú publikoval v roku 1967. V roku 1970 zasa vydal knihu *Unfehlbar? Eine Anfrage (Neomylný? Otázka)*, v ktorej polemizoval o dogme pápežskej neomylnosti, ktorú definoval Prvý vatikánsky koncil. Küng popieral tak jej teologické základy ako aj jej efekty, ktoré považoval za katastrofu pre vzťahy s nekatolíckymi kresťanskými cirkvami a komunitami. V januári 1971 bol najskôr pozvaný do Monaca na vypočúvanie pred doktrínalnu komisiu Nemeckej biskupskej komisie. Na druhej strane stola sedeli, okrem biskupov Volka a Wettera, aj ich teologickí poradcovia, Jozef Ratzinger a Heinrich Schlier. 8. februára komisia publikovala vyhlásenie, v ktorom verejne odsúdila tézy nachádzajúce sa v tejto knihe. Vyšla aj kniha s príspevkami viacerých teológov (medzi nimi sa objavujú aj podpisy Yves Congara, Luigi Sartoriho a Rudolfa Schnackenburgera), ktorí sa nestotožňovali s tvrdeniami Hansa Künga. Ratzinger vo svojom príspevku, potom ako spomenul aj niekoľkoročnú spoluprácu sa Hansom Küngom na univerzite v Tübingene, nakoniec cíti povinnosť protirečiť svojmu kolegovi, ktorý „pripojac sa k Luterovmu prejavu v Lipsku, predkladá ako alternatívu svoju koncepciu, ktorá smeruje k spochybneniu základných dogmatických vyhlásení Katolíckej cirkvi a jej centrálnej koncilovej tradície. Cesta tohto druhu – upozorňuje Ratzinger – nemá žiadne právo predstavovať sa ako «katolícka». V septembri roku 1979 Hans Küng zasa vydal hyperkritické bilancovanie prvého roku pontifikátu Jána Pavla II. Arcibiskup Ratzinger, ktorý sa stal medzitým kardinálom, v jednom rádiovom prejave odsudzuje toto bilancovanie. Nakoniec 18. decembra Kongregácia pre náuku viery vydáva vyhlásenie, v ktorom odoberá Hansovi Küngovi *kánonickú misiu* pre vyučovanie katolíckej teológie v mene Cirkvi na univerzitách a v inštitúciách, ktoré sú spojené so Svätou stolicou. Profesor Hans Küng stráca status katolíckeho teológa a musí opustiť teologickú fakultu v Tübingene.

Hans Küng pokračoval vo svojej ceste a často útočil na pápeža Jána Pavla II. a spochybňoval jeho učenie. Napríklad po vydaní apoštolského listu *Ordinatio sacerdotalis*, v ktorom pápež vyhlásil, že Cirkev nemá nijakú právomoc udeľovať kňazskú vysviacku ženám a že tomuto rozhodnutiu sa musia s definitívnou platnosťou podriaďovať všetci, ktorí sú verní Cirkvi, obvinil pápeža a kardinála Ratzingera, že robia všetko, aby potlačili a znemožnili diskusiu. Encykliku *Evangelium vitae*, ktorá chráni ľudský život od počatia po prirodzenú smrť, pokladal za ďalší príklad autoritárstva Jána Pavla II. V tlači vyhlásil, že hlas, ktorý zaznieva v tomto dokumente, nie je hlasom dobrého pastiera, ale duchovného diktátora. Pápež pritom obraňoval právo nevinných ľudských bytostí na život.

Konvertita Pavol Strauss viackrát označil Hansa Künga za teológa, ktorý spôsobuje vnútri Cirkvi štiepenie a rozklad. Pozoroval, že ideová a morálna kríza „vyústila [...] za Pavla VI. do varu, hľadania a krízy hľadania“. V tomto období boli spochybnené mnohé metodologické postupy jednotlivých teologických disciplín, čo niekedy viedlo až k spochybneniu právd viery a morálky. Strauss na to reagoval: „Všetko je v pohybe. Všetko je diskutabilné: od Desatora po dogmy, od integrity Písma ako Zjavenia po všetky predpoklady disciplíny, od najintímnejších problémov kňazov i laikov po indiskrétnosť účastníkov konkláve“.

Táto kríza postihla aj veľmi známych teológov. Strauss píše: „A nielen dáke periférne zjavy to praktizujú, ale i veľké hlavy teológov sa šmýkali po týchto zrázoch“. Avšak dodáva: „Ani Küngovci a ich nohsledovia v mužskom a ženskom vydaní, ani pochybní teológovia a pošmyknutí moralisti a všetky tie dnešné štiepne produkty uprostred Cirkvi, nemenia jej stabilitu a trvanie, ani veľkosť hlavy Cirkvi“. Francúzsky arcibiskup Georges Gilson poukázal na to, že teologická reflexia švajčiarskeho teológa – disidenta Hansa Künga zašla príďaleko, keď vedome umiestnila cirkevné magistérium a aj „sensus fidelium“ do rámca individuálneho

svedomia. Je to problém prílišného, priameho, a nie sprostredkovaného vzťahu s tajomstvom viery. Táto individualistická úprimnosť neživí iba pokušenie upadnutia do fundamentalizmu, ale privádza aj do nebezpečenstva relativistického individualizmu. Len ja a môj Boh! Kto prijme takýto individualizmus, každé svoje správanie bude považovať za dobré, keďže vyšlo z jeho osobného svedomia; takýto človek neprijme nijakú kritiku, ktorá prichádza zvonka a nie od neho; odmietne poslušnosť prikázaniam a príkazom.

Záver

Svätí Cyril a Metod nám priniesli poklad viery a sú otcami našej viery. Verne odovzdávali prijatú vieru. Svoju misiu postavili na skale, ktorou je Peter, námestník Ježiša Krista. Náš národ sa počas celých dejín vyznačoval vernosťou a poslušnosťou nástupcovi svätého Petra. Je to súčasť pravej viery.

Každý teológ, katechéta, kňaz aj biskup má vždy podčiarkovať učenie Cirkvi, nie svoje názory. To je veľmi potrebné pre účinné ohlasovanie a šírenie evanjelia, pre šírenie pravej viery.